

I. Cİ CİHAN HARBİNDENBERİ İNGİLTERE KÖMÜR EKONOMİSİ

Derleyen: Mahmut R. MUTUK

Enternasyonal kömür ekonomisinin en çok dikkate değer olaylarından biri I. ci Cihan harbinden beri Büyük Britanya'nın Dünya kömür pazarlarından çekilişidir. İngiltere'nin kömür istihsalâtı 1913 e kadar daimî bir artış kaydetmiş ve 1913 de 292 milyon tonluk senevi bir yekûna vasıl olmuştur. 19. cu yüzyılın ikinci yarısında, genç endüstri memleketlerinin inkişaf eden kömür istihsalâtı, bilhassa Almanya'nın Batı Avrupa'da kuvvetli rakip olacak kadar istihsalâtını arttırmasına rağmen, Büyük Britanya'nın Dünya pazarlarındaki mevkiini sarsacak durumda değildi. Senelerden beri öyle bir iş taksimine benzeyen bir vaziyet hasıl olmuştu ki, deniz yolu ile nakliyat yapabilen Avrupa sahalarile deniz aşırı memleketlere kömür ihracı umumiyetle İngiltere'ye bırakılmış bulunuyordu. Amerika, İngiltere için bir rakip olamazdı, çünkü Amerika ihracatı aradaki göller vasıtasile yalnız Kanada'ya inhisar ediyordu ki, Avrupa kömürleri nasıl olsa oraya kadar gitmiyordu.

I. ci Cihan Harbi başladığından beri İngiltere kömür istihsalâtında arada bazı yükselmeler görülse de, daimi surette düşmeye başlamıştı. Şöyleki, 1938 de istihsal 230,6 milyon, 1950 de ise 219,6 1951 de 225,7, 1952 de 224,7 1953 de 223,5 milyon tona inmiştir. Bu miktarlar 1913 senesi istihsaline nispetle 1938 de 62 1950 de 72 1953 de ise 68,5 milyon ton gibi bir azalma demektirki, Fransa'nın umum istihsalinden

daha yüksek bir yekûn tutar. Bu müddet zarfında İngiltere'nin ihracatı ise, istihsalinden daha fazla düşmüştür. 1913 senesinde bu ihracat, 100 milyon (Bunker kömürü dahil) tona vasıl olmuştur ki, Almanya'nın harpten bir kaç sene evvelki umum istihsaline tekabül etmektedir. 1938 senesinde İngiltere'nin kömür ihracatı 49,5 milyon tona (% 50) düşmüştür. II. ci Dünya Harbinde İngiltere kömür ihracatı muvakkaten ehemmiyetsiz bir hale geldikten sonra, tekrar kendini toplamağa başlayarak 1950 de 17,8 milyon tonu bulmuş, bu suretle 1913 senesi istihsalinin ancak 1/6 sına yaklaşabilmiştir. Fakat bu arada Birleşik Amerika 1950 senesinde 27 milyon ton (1948 : 47.7 milyon ton) Polonya 31.4 milyon ton, Batı Almanya 25.6 milyon ton (1938 : 38, 2 milyon ton) ihracatiyle Büyük Britanya ihracatını çoktan geçmiştir.

1. Cİ CİHAN HARBİNİN NETİCELERİ :

1. ci Cihan Harbi, meselâ Kuzey Fransadaki gibi mühim kömür havzalarının tahrip edilmiş olması ve diğer havzalarda yatırımların inkıtai neticesi evvel emirde kömür buhranını doğurmuştur. Muhtelif memleketlerde madencilik kendini topladıktan sonra, aşağıdaki durum hasıl olmuştur : 1918 sulhu iktizasınca, Yukarı Silezya kömür havzasından mahrum bırakıldığı için, istihsal kapasitesinden büyük kayıplara duçar olan Almanya, istihsalini o de-

rece teksif etmiştir ki, daha 1925 -1926 da, eski prodüksiyona varılmış ve 1938 de, Yukarı Silezya'sız yaptığı istihsal 1913 de bu havza ile beraber çıkardığı kömür miktarına erişmiştir. Aynı zamanda 1932 ye kadar "Reparation - kömürleri" nin teslim mecburiyeti de inzi mam ederek artmıştır. 1937 de, küçül müş Almanya'nın serbest kömür ihra cata muvakkatta olsa, 1913 imparator luğu ihracatını geçmiştir. Aynı zaman da istihsalini 1,8 milyon tondan 1938 de 13,5 milyon tona çıkarmakla Hollan da, Batı Avrupa kömür ekonomisinin en önemli faktörlerinden biri olmuştur. Bilhassa Polonya'nın sahneye çıkması, ve 1920 den beriye ihracatını daimi bir surette arttırması, mühim neticeler meydana getirmiştir. Bunda yukarı Si lezya kömür havzasının vüsati ve taba kalarının kalınlığı büyük bir rol oyna mıştır. Bu zenginliğe kömür yatakları nın işletmeye müsait durumu da inzi mam edince, limana kadar uzun tren nakliyatına rağmen Polonya kömürleri ciddi bir rakip olmuştur. Polonya'nın 1938 ihracatı 12 milyon tonu bulmuş tur. Diğer Avrupa memleketleri de istihsallerini kısmen büyük miktarda arttırmışlardır. Belçika, 1. ci Cihan Harbinden sonra "Campine" i inkişaf ettirmiş ve istihsalâtını 22. 8 milyon ton (1913) den, 1938 de 29,6 milyon tona yükseltmiştir. İspanya, İtalya ve Güney Afrika da ehemmiyet kazan mıştır. Rusya'nın alıcı olarak, ortadan çıkması, İngiliz ihracatının zararına ol muştur. 1913 de Rusya yalnız İngiltere den 6 milyon ton kömür almakta idi.

1913 - 1938 seneleri arasında, Dün ya taşkömürü, istihsalindeki inkişafı tet kik edersek görürüz ki, muhtelif mem leketlerin kömür istihsalâtındaki artış yalnız Büyük Britanya'nın istihsal az lığını telâfi etmeye yaramıştır. Çünkü 1913 Dünya Kömür istihsalı 1216 mil yon ton üten 1938 de ancak 1210 milyon ton kaydedebilmiştir. Bundan başka,

teknik sahadaki inkişaf, İngiltere kömür ekonomisine diğer memleketle rinkinden çok daha fena tesir yapmış tır. 1. ci Cihan Harbine kadar, ingilte re bütün Dünya Ticaret filolarını ken di fevkalâde kömürü ile besliyordu. 1914 senesinde Dünya Gemi Tonajının %96,6 sı kömürle işliyordu. 1937 de bu nispet %48,6 ya düşmüştür. Şimdi ise, kömür enerji hamili olarak gemilerden hemen hemen kalkmak üzeredir. 1913 de Büyük Britanya Dünya Ticaret filo suna 21, 4 milyon ton kömür satmış ken, bu miktar 1938 de 10,7 milyon ton olmuş ve 1950 de 4 milyon tona düş müştür. İnce kömür sarfiyatının art ması da, umumiyetle parça kömür sa tan İngiltere'ye ayrı bir darbe olmuş tur. Bu sahada, Dünya pazarlarında, yeni rakip Polonya bilhassa çok kuv vetlidir.

İNGİLTERE'NİN KÖMÜR HAVZALA RI :

Britanya kömür madenciliği, 17 sahaya ayrılmıştır; bugün bu 9 divisi on'da toplanmıştır. Her bir sahanın ö nemi bir birinden çok farklıdır. 1913 et rafında 4 havza : Güney Wales Scot land, Yorkshire ve Durham Almanla rının yukarı Silezya'sı ehemmiyetinde idi (43 milyon ton). Diğer dört saha ise, Lancashire, Cheshire - Nord - Wales,

1913 denberi İngiltere'nin en mühim taşkömürü sahalarından yapılan istihsal

(milyon metrik ton)

	1913	1929	1938	1950
Northumberland	15.1	14.7	18.5	12.3
Durham	42.2	59.6	81.9	26.9
Yorkshire	44.4	47.1	43.1	48.8
Derbyshire, Nottingham shire, Leicestershire	34.2	33.8	32.7	40.7
Stafford, Salop, Worcester Warwicle	21.2	18.5	20.0	17.9
Lancashire, Cheshire, North - Wales	28.6	19.4	17.3	14.9
South - Wales, Monmouth	57.7	48.9	35.9	23.3
Scotland	43.1	34.7	30.8	23.2

Derbyshire - Nottinghamshire - Leicestershire ve Northumberland, Saar havzasından daha fazla istihsal yaptılar (12,4 milyon ton). O zamandan beri, münferit havzaların, önemi çok değişmiştir.

İstihsalâtı en fazla düşen sahalara : Northumberland, Durham, Lancashire-Cheshire - North - Wales, South Wales ve Scotland'dır. İngiltere haritasına şöyle bir bakılırsa, bu sahaların istisnasız denize yakın oldukları ve Britanya ihracatını sağladıkları anlaşılır. Bu husus, muhtelif liman sahalarındaki tablo ile de teyid edilmiş oluyor.

1913-1938 senelerinde muhtelif liman sahalarında vapurlara yüklenen ihracat kömürleri miktarı
(Milyon 1. ton)

Limani sahası	Ait olduğu kömür havzası	1913	1929	1938
	Northumberland			
Kuzey batı sahil	Durham	23,0	20,7	12,0
Humber	Midlands	8,9	6,5	3,4
Bristol-kanal	Wales, Monmouth	29,9	24,7	14,6
Scotland	Scotland	10,4	6,7	4,5

Bu tablolar muhtelif kömür sahaları arasında bariz bir işbölümü olduğunu göstermektedir. Binnetice bu sahalar muhtelif tesirlere maruzdurlar. Sahile uzak, sahalar yalnız memleket içi sürümüne tabi iken, sahile yakın kömür havzalarının faaliyetlerinin derecesi de, ihracatın tesirindedir.

BÜYÜK BRİTANYA'NIN DÜNYÂ KÖMÜR PAZARLARINDAKİ MEVKİİ :

1. ci Cihan Harbinden sonra hüküm süren kömür kıtlığından dolayı ilk iki sene içinde İngiliz kömürleri Dünya pazarlarında müsait bir mevki ihzar etmişlerdir. Vasatî Fob fiyatları 1920 senesine kadar 79/11 şiline yükselmiştir (1914 13/6 şilin). 1921 de kömür madenciliğinde harp ekonomisinden serbest ekonomiye geçildiği zaman hemen büyük zorluklarla karşılaşılmıştır. 1922

senesine kadar Fob fiyatları 22/7 şiline düşmüştür. Fakat Amerikada başlayan büyük madenciler grevi, İngiltere export şansını bir defa daha düzeltmiştir. 1921 senesine kadar 37,4 milyon tona düşen ihracat (1913 : 100 milyon ton), tekrar 86 milyon tona yükselmiştir. Bunu takip eden senelerde, Alman Ruhr kömür havzasının işgali dolayısıyla Alman kömürleri Dünya pazarlarından çekildikten başka, işgal edilmiş saha için Almanya 26 milyon ton (taş kömürü ünitesi) ithal etmek mecburiyetinde kalmıştır. Bunun neticesi İngiltere ihracatı 102, 7 tona kadar ar-

tarak 1913 ihracatını ilk defa olarak geçmiştir. Fakat bundan sonra daimi bir ric'at başlamıştır. 1926 senesinde kopan ve 1. 08 milyon işçinin 6 ay devam eden grevi, 146 milyon iş gününün ziyanına sebep olarak Büyük Britanya'nın Dünya kömür piyasalarındaki mevkiine katastrofal bir tesir yapmıştır. İstihsal 128 milyon tonla 1913 senesine nispetle % 40 düşmüş ve ihracat da bir sene evvelki 71,6 milyon ton miktarından 30 milyona (Bunker kömürü dahil) inmiştir. Büyük Britanya o tarihlerle dünyanın kömür ithal eden en önemli memleketlerinden biri olmuştur. İthalât 20,4 milyon tona çıkmıştır. Başka bir zaman olsaydı bunun hiç bir kıymeti olmazdı. 1921'de de İngiltere 3 aylık bir grev geçirmiş ve buna 1,1 milyon işçi iştirak etmişti. Bu grevde 70 milyon iş günü kaybolmuş ve istihsal 1920 se-

nesinin 233 milyon tonundan 166 milyon fona düşmüştür. Fakat bütün bu olaylar Büyük Britanya'nın mevkiine devamlı bir tesir yapmamıştır. Çünkü o tarihlerde bütün dünyada daha büyük bir kömür kıtlığı hüküm sürmekte idi. Fakat 1926 grevi neticesinde, Almanya ve Polonya, İngiltere'nin zararına olarak geniş bir sürüm sahası elde etmeğe muvaffak olmuşlardı. Yalnız 1929 senesi yüksek konjüktürü İngiltere ihracatına muvakkat bir yükseliş bahsetmiştir. 1932 - 33 krizi büyük Britanya kömür madenciliğinde büyük zararlar sebep olmuştur, istihsal 52 milyon tona kadar, yani 1929 senesine nispetle % 20 ve ihracat ise, % 32 düşmüştür.

Kömür istihsal etmekte olan memleketlerin kendi istihsalerini muhafaza etmek için kömür ithalini kısmak suretiyle krizin zararlarını exportörlerin omuzlarına yükletmeğe çalıştıkları görülmüştür. Meselâ en önemli bir ithalât memleketi olan Fransa'nın istihsalı % 13 düştüğü halde, ithalât kısmı % 32 olmuştur. İngilterenin başlıca rakibi olan Almanya ise krizin tesirinden çok müteessir olmuştur. Ruhr havzasının kömür istihsalı %40 azalmıştır. 1933 gerilemesinden Britanya kömür ihracatı kendisim çok yavaş toplayabilmiştir. Buna da sebep, o zamanın savunma ekonomisinin gayeleriyle tediyeye bilânçosundaki muvazenesizlikten ve para kıymeti relasyonundan neşet eden kuvvetli Autarki temayülleri olmuştur.

İNGİLTERE KÖMÜR MADENCİLİĞİNİN İKTİSADİ DURUMU :

İngiltere'de kömür istihsalinin ve ihracatının gerilemesi ile, kömür madenciliğindeki gelirinde yavaş yavaş azalması hep birlikte olmuştur. 1913 senesinde 1 ton kömürden elde edilen kazanç 1/6 silindi. 1920 senesine kadar bu kâr 2/11 3/4 şiline çıkmıştır. 1921 senesinde harp iktisadiyatı sisteminin kaldırılmasından sonra ton başına 2/9 1/4

şilin kadar bir zarar hasıl olmuştur. Müteakip senelerde ise, gider - gelir muvazenesi hasıl olmuştur. 1925 senesi ortalarından sonra İngiltere madenciliğinde zarar kronik bir hale gelmiştir. Ancak 1936 senesinde bir salâh görülmüş ve bu tarihten itibaren vasati olarak zarar ortadan kalkmıştır. Mamafih kâr - zarar hududunda çalışan bir çok ocaklar büyük müskilât içinde kalmışlardır. İngiltere kömür madenciliğinde Almanya'dan daha çok iş kuvveti sarfedilmektedir. 1950 senesinin ilk yarısında İngiltere'de bir ton kömüre düşen is masrafı, umum masrafın % 70 ini tutmaktadır. Bu nisbet Almanya'da % 78 dir. Almanya'ya nispetle gayet müsait tabiat şartları içinde çalışan İngiltere madenciliğindeki bu randıman düşüklüğü (Hollanda'da bile 1950 senesinde randıman % 44 nispetinde İngiltere'nin üstündedir) mazeret kabul etmez bir keyfiyettir. Bu farkın en büyük sebebi hiç şüphesiz maden ocaklarının teknikleştirilmesindeki kifayetsizliktir. Mamafih, bilhassa İngiltere bu noksanı telâfiye çok çalışmıştır. 1929 da Almanya, Hollanda, Belçika'da istihsal edilen kömürün büyük bir kısmı mekanize edilmiş istihsal vasıtalarıyla çıkarılırken, İngiltere'de makina ile istihsal edilen kömür nispeti, % 28 idi. Fakat 1948 de bu nispet, % 76 yı bulmuştur. Buna rağmen İngiltere'de mekanizasyonun ekonomik tesiri, kömür alma ve işletme usullerindeki geriliğin tesirinden kurtulmamıştır. Modern bir istihsal işletmeciliğinin icaplarından olan, mükemmel bir surette açılıp iksa edilmiş büyük mikyasa yeratlı nakil yolları İngiltere kömür madenciliğinde noksanlığını hissettirmektedir. Bunun başlıca sebebi, İngiliz maden müteşebbislerinin, bir ocak işletmeye açılır açılmaz, ocağın ömrünü mümkün mertebe uzatabilmek için, istihsal istikrarlı ve devamlı bir surette ayarlayacakları yerde az zamanda çok kömür almağı tercih sure-

tiyle, şahsi menfaatlarını, kontinent'le-ki meslektaşlarına nazaran daha ziyade ilk plânda tutmağı itiyat edinmelerinden ileri gelmektedir. İşçi yevmiyesinin umum masraflarda büyük bir yer tutması; işçi ücretlerinin arttırılması

artmasından sonra 1935 - 36 dan beri yevmiyeler tekrar yükselmiştir.

İngiltere'de maden işçileri yevmiyesi ile, hayat standardı aşağıdaki tabloda görüleceği gibi mütenasip bir surette inkişaf etmemiştir.

İngiltere'de maden işçileri yevmiyesi ve Hayat standardı
1914 =100

	Geçtin endexl		Maden işçileri yevmiyesi	
1914	100	(Temmuz)	100	(Temmuz)
1921	220	(Ocak-Aralık)	295	(Ocak-Aralık)
1922	181	(» »)	153	(» »)
1926	172	(» »)	160	(» »)
1929	164	(» »)	142	(» »)
1936	147	(» »)	154	(» »)
1938	166	(» »)	173	(» »)

mücadelesinin şiddetli cereyan ettiği İngiltere'de biraz tabii görmelidir. Harp ekonomisi tertibat ve kararlarının 1921 de kaldırılmasından sonra İngiliz kömür madenciliği, yukarda bildirdiğimiz gibi ton başına zararın vasati 2/9 1/4 şilin zarar muvacehesinde, büyük müşkilâta maruz kalınca, müteşebbisler işçi ücretlerinin indirilmesini istemişlerdir. 1913 den 1921 ilk baharına kadar İngiliz maden işçileri yevmiyesi 6/5 3/4 den 19/2 şiline yükselmesi suretiyle 3 mislinden fazla artmış bulunmakta idi. Randıman azlığı dolayısıyla ton başına düşen işçi masrafı daha da artmış bulunuyordu, 1921 büyük grevinin sonunda işçi ücretleri oldukça düşürülmüştür. 1921 ekiminden aralığına kadar vardiya başına yevmiye 12/8 şilin tutmaktı idi ki, harp evveline nispetle yine de iki misli demektir. 1922 senesinde ton başına işçi yevmiyesi masrafı 1920 senesindekinin yarısına tekabül etmekte idi. Kömür madenciliğindeki müşkilâtın devamlı bir hal alması, 1926 da tekrar yevmiyelerin indirilmesini intaç etmiş ve neticede patlak veren ikinci büyük grev yukarda bildirildiği gibi işçilerin mağlubiyetiyle sona ermiştir. 1927 de işçi yevmiyesi 10/0 3/4 şilin 1928 de ise 9/3 1/2 silin olmuştur. Ancak istihsalin

1914 den 1921 e kadar yevmiyeler geçim masrafına nispetle daha fazla artmıştır. Müteakip seneler, indirmeler yüzünden hayat standardının dî-nunda kalmıştır. 1936 da her iki faktör arasında bir tevazün hasıl olduktan sonra, yevmiyeler geçim masrafı endexine nispetle artmaya başlamıştır. Mamafih, bu madenci yevmiyesi diğer sanayi branşlarına nispetle yine de düşük kalmıştır. Labour Party bir beyannamesinde 80 kadar endüstri branşı işçilerinin haftalık yevmiyeleri, maden işçilerinininkinden yüksek olduğu bildir-miştir. Harp sonu rakkamları, başlangıç bazının değişmesinden dolayı mukayese edilemez bir haldedir. Gerçekte son senelerde yevmiyeler geçim masrafları endexine nispetle oldukça artmıştır. İşçi yevmiyesi ihtilâflarında her zaman ileriye sürülen çalışma saatine gelince : 1919 da vardiya, 8 1/2 saatten 7 1/2 saate indirilmiştir. Bu müddet 1926 senesine kadar değişmemiştir. Hattâ meşhur Samuel raporu (1926) bu 7 1/2 saatlik mesainin muhafaza edilmesini teklif ediyordu. Buna rağmen, hükümet, kanunî imkânını bularak 1926 da 8 1/2 saatlik mesai kabul ettirmiştir. Kömür ekonomisine, ait

1930 kanunu (Coal Mines Act) tekrar 7 7/2 saatlik mesaiyi amir bulunmaktadır.

İNGİLTERE KÖMÜR MADENCİLİĞİNİN DAĞINIK DURUMU :

İngiltere kömür madenciliğindeki müşkilâtın aslı sebebi, -1. ci Cihan Harbinden sonra kısa bir zaman istisna edilirse - işçi yevmiyelerinin yüksekliğinden ziyade, maden ocaklarının olağan üstü dağınıklığıdır. 1938 de, 120.000 ton vasatı bir istihsal yapan 1860 ocak mevcuttu. Bu vasatı istihsal tonajı Almanya'da 650.000 tondur. Bu rakkam Hollanda'da daha yüksektir. Fransa ve Belçika'da çok yüksek neticeler kaydetmektedir. Mamafih, İngiltere'de maden işletmelerinin adedi Cihan harbinden beri, daimî surette azalmaktadır. 1913 de bunların adedi 3024 e kadar yükselmiştir. 1949 da ise 1476 ya kadar düşmüştür. Aşağıdaki tablo, İngiliz madenciliğinde 1949 da muhtelif büyüklükteki işletmelerin istihsal ve randımanının nasıl bir inkişaf arz ettiklerini göstermektedir.

işçi randımanının işletmenin büyüklüğü ile mütenasip arttığını göstermektedir. Burada optimum 750.000 -1 milyon arasında senevi istihsal yapan işletmelerdedir. Daha büyük işletmelerde randıman bu optimum'un aşağısında kalmaktadır. Bu tablo bize bir şey daha göstermektedir. Eğer İngiliz kömür madenciliği vasatî olarak masrafını kurtarıp şöyle böyle bir kâr yapabiliyorsa işletmelerin büyük bir kısmı muhtemelen ya kârsız veyahut zararla işliyor. 1926 tarihli Samuel raporu da işletme hacmiyle randıman arasındaki münasebeti tahlil ederek, 1925 de yalnız 1 milyon tondan yukarı senelik istihsal yapan işletmelerin kârla çalıştığı neticesine varmıştır.

Britanya kömür madenciliğindeki dağınıklığın sebepleri muhteliftir. Büyük Britanya'nın kömür işletmeciliği çok eskidir. Endüstrinin ilk zamanlarında, umumiyetle yalnız ocaklar küçük işletmeler halinde çalıştırılırdı. Birçok Jenerasyon boyunca maden veya işletme sahipleri, hesaplarını her sene iyi bir kârla kapatırlardı. Çünkü kömür ya-

1949 da İngiliz Madenciliğinde işletmelerin büyüklüğüne göre, istihsal miktarı, işçi adedi ve randımanı

Senevi istihsal (long ton olarak)	İşletme adedi	Umum istihsal (mil. l. ton)	Umum işçi miktarı	Her işlet- mede vasatî işçi adedi	İşçi basma senevi vasa. randımanı
100.000 e kadar	331	13,7	53	160	258,7
100000-250000 »	290	48,9	173	597	282,3
250000-500000 »	223	78,6	245	1099	320,5
500000-750000 »	65	39,2	112	1725	349,5
750000 - 1 milyon »	32	27,7	70	2193	394,7
1 milyondan yukarı	1	7,4	22	3171	334,9

Tablonun tetkikinden bütün sıklet merkezinin senevî 250.000 — 500.000 ton istihsal yapan ve takriben 1000 işçi istihdam eden işletmelerin teşkil ettiği anlaşılmaktadır. İngiltere kömür madenciliği hakkında bir hükme varabilmek bakımından bilhassa; tablodaki işçi başına randıman sütunu büyük bir önem arzeder. Bu sütunun tetkiki, bize

taklarının tabii durumları buna çok müsaaitti. 1. ci Cihan Harbine kadar devam edip gelen bu kârlı ve emin vaziyet sahiplerinin haleti ruhiyeleri üzerinde şahsi teşebbüs bakımından zayıflatıcı tesir yapmaktan halî kalmamıştır. Maden sahipleri kısmen rantıye rolünü oynayarak, madenlerin işletilmesini başkalarına havale etmişlerdir. Bu suret-

le ticarî insiyatife pek az bir pay kalmış bulunmaktadır. Bundan başka toprak altı servetleri kanunu da kömür işletmelerindeki dağınlığa sebep olmaktadır. Bu kanuna göre, kim bir maden işletiyorsa, ton başına muayyen bir hisse ayırıp "Royalties" namı altında arazi sahibine vermekle mükelleftirki bu da işletme için finansiel bir yük demektir. Maden endüstrisinde arazî ve ocak mülkiyetinin ayrılması, ayrıca birçok gayri iktisadî durumlar ihdas etmiştir. Yeraltı nizamı, yerüstü arazi mülkiyetinin kanununun icaplarına tabidir. Büyük ölçüde bir işletme plânı tanzim ederek, muayyen kuyulara, muayyen işletme sahaları ayırmak, iktisadî prensiplere göre imkânsızdır. İmtiyaz hudutlarında kıymetli cevherler alınmayıp kalıyordu. Çünkü bu hududu geçmek, arazi sahibi ile yeni haklar için tekrar müzakereye girişmek demektir. 20. ci yüzyıldan beri, "Royalties" i kaldırma suretiyle büyük işletmelerin inkişafını hazırlama temayülü gittikçe kuvvetlenmektedir. "Royalties" maden sahibine ton basma vasatı olarak 6 d tahvil etmektedir. "Royalties" in kaldırılması hususunda maden sahipleriyle işçi sendikaları arasında tamamiyle mutabakat vardır. Samuel raporu, işletmeye açılmış ve açılmamış bütün kömür sahalarının devlet tarafından satın alınmasını teklif etmekte idi. 1926 kanunu (Mining Industry Act), madencileri arazi sahiplerinin gayri adilâne taleplerine karşı koruyacak bazı hükümleri ihtiva etmektedir. Nihayet 1938 kanunu ile arazî sahiplerinin toprakları altındaki kömür sahaları üzerindeki mülkiyet hakkı, kaldırılmış ve bu hak devlete intikal etmiştir. Bu hükme boyun eğmek mecburiyetinde kalan arazi sahiplerinin adedi 4000 dir. Bunların hükümetten talep ettikleri 150 milyon e devlet tahvilâtı ile tediye edilmiştir.

BİRLEŞMEYE DOĞRU.

İngiliz maden işletmelerindeki dağınlığı gidermek için 1926 kanunu devlet yardımını sağlamaktadır. Bir çatı altında toplanması gereken teşebbüslerin, birleşebilmeleri için, noksan gelen % 25 rey, devlet kararıyle ikame edilecektir. Yani % 25 i geçmeyecek bîr ekalliyetin vetosu nazan itibare alınmayacaktır. Bu hükmün pratik önemi az olmuştur. Fakat privat inisiyati vi harekete getirmiştir. Şayanı dikkattir ki, bu hareket kömür ekonomisinin kenar branşlarından başlamıştır. Kimya endüstrisi, izabe endüstrisi, kömür ihracat müesseseleri ve bankalar maden işletmeleriyle iş yapmakta ilk alâka gösteren branşlar olmuştur. Güney Wales'de Lord Malchett'in teşebbüsüyle "Güney Wales Antrasit tröstü" kurulmuştur. 1929 da, kömür export ticareti ve demir endüstrisinin çalışmalarıyla "Associated Welsh .. Collieries" meydana gelmiştir. 1928 de Londra'daki schröder Bankasının riyaseti altında Güney Wales de kâin 36 maden işletmesini içine alan ve Güney - Wales kömür istihsalinin 1/5 ini sağlayan "Powel Duffry Steam Coal Company" teessüs etmiştir. Gerek kuzey-doğuda ve gerekse Midlands'da, ağır endüstrinin harekete geçmesiyle daha bazı birleşmeler, bundan başka Northumberland, Lancashire ve Scotland'da Pusion'lar olmuştur. Fakat bu kombinasyonların hiç biri Almanya'daki birleşmelerin önemine takriben olsun vasıl olamamışlardır. Bu Fusionlarda privat insiyatif kifayetsiz olduğu için 1930 da "Coal Mines Act" ta daha kati hükümler konmuştur. Buna göre, herhangi bir Fusionda memleket namına bir menfaat görülüyorsa da, yani bu suretle maliyet fiyatı hakikaten indirilebilirse ve iştirakçılara her hangi malî bir zarar tahaddüs etmiyorsa, bu fusionu meydana getirmek için devlet bizzat faaliyete geçebilecektir. Mamâfih.

vazı kanunun bu maksadın hürriyeti tahdit edici görüldüğünden mütesebbislerin mukavemetiyle kuvveden fiile çıkamamıştır. Fusion için teşkil edilen komisyonun faaliyeti de, mahkeme kararıyla geniş mikyasta tahdit edilmiştir. Her ne kadar 1938 kanunu, işletmelerin fusionlarında devletin geniş ölçüde faaliyet ve yardımını amir idiyse de, bu hususta her hangi bir kati ilerleme olmamıştır.

SUBVENSİYONLAR :

Yukarda bahsedilen karar ve icraatlar yanında kömür istihsal maliyet fiyatlarında bir korrektür yapabilecek önemde olmak üzere, Britanya kömür madenciliğine tahsis edilen vasıtalı ve vasıtasız sübvansiyonların da tesiri olmuştur.

1921 de işçi yevmiyelerinin indirilmesine karşılık olmak üzere devlet tarafından 10 milyon sterlinlik bir sübvansiyon tahsis edilmiş ve bu suretle işçilere ton başına 1 şilin munzam bir yevmiye temin edilmiştir.

ikinci olarak, 1925/1926 senelerinde maden sahipleriyle işçiler arasındaki müzakereler inkıtaa uğrayıp grev tehlikesi baş gösterdiği zaman, asgari yevmiyenin bundan böyle tediyesi halinde ocakların duçar olacağı bütün zararları devlet kendi vasıtalarıyla telâfi etmiş-

tir. İstihsal edilen her ton kömür için, munzam olarak (Wales hariç) $2/8 \frac{3}{4}$ şilin ve Wales için de $4/3 \frac{1}{4}$ şilin tediye edilmiştir. Bu yardımlar olmadan bütün kömür istihsalâtının % 75 zararla çalışmaya mahkûm kalacaktı. Bunun önüne geçmek için Devlet kasası 23,3 milyon sterlin sarfetmek mecburiyetinde kalmıştı. Üçüncü defa olarak 1928/29 da maden işletmeleri tekrar bir devlet yardımı görmüştür. Ana endüstrilerin lokal vergilerinin $3/4$ ünü devlet üzerine almak suretiyle, gerek ihracat ve izabe kömürü ve gerekse maden direkleri nakil masraflarının demiryolları idaresince % 25 nispetinde indirilmesi temin edilmiştir.

FİYATLAR.

Kömür satış fiyatlarındaki hareket, maden işletmelerinin dağınık oluşu muvacehesinde müşterek bir fiyat politikası takip edilmemesinden dolayı, İngiltere madenciliğine, maliyet fiyatları inkişafının sebep olduğundan daha fazla müşkilât yaratmıştır. Dünya pazarlarına asrımızın 2. ci onyılından 3. cü onyılına sonlarına kadar, fazla kömür arzedilmiş, olduğundan 1928 de kuyu başı satış fiyatı ton başına $12/3 \frac{3}{4}$ şilin ile (1929 senesi maliyeti müstesna) harp sonundan beri en düşük olmasına rağmen $0/10 \frac{1}{4}$ şilin kadar bir zararla çalışılmış oluyordu.

Ocakta teslim fiatı, maliyet fiyatı ve Britanya kömür iktisadiyatının neticeleri (L. ton başına şilin)

Seneler	Ocakta teslim fiyatı	Umum masraf	Kâr	Zarar
1913	10/1 $\frac{1}{2}$	0/7 $\frac{1}{2}$	1/6	—
1920	33/8	30/8 $\frac{1}{4}$	2/11 $\frac{3}{4}$	—
1921	25/6	28/3 $\frac{1}{4}$	—	2/9 $\frac{1}{4}$
1922	17/6	16/7 $\frac{1}{2}$	0 10 $\frac{1}{2}$	—
1928	12/3 $\frac{1}{3}$	13/1 $\frac{3}{4}$	—	0/10 $\frac{1}{4}$
1929	12/11 $\frac{1}{2}$	12/7 $\frac{1}{2}$	0/4	—
1938x	17/4 $\frac{1}{4}$	16/0 $\frac{1}{4}$	1/4	—
1949	47/11,5	45/0,3	2 11,2	—
1950	47/9,6	46/4,9	2/4,7	—

x) 1938 den itibaren evvelki adetlerle tam olarak mukayese edilemez 1929 a kadar Coal Industry Commision'a göre, 1938 Annual Reports of Secretary for Mines; 1949 ve 1950 Annual Statistical Statement des Coal Board (Beitraege zur Wirtschaft forschung, Herausgegeben von Rheinisch Westfaelischen institut, für Wirtschafts forschung. Essen 1952).

1922 ye kadar kömür fiyatları kömür kıtlığı tarafından tespit ediliyordu. 1925 den sonra, fiyatlar büyük ticaret fiyatları indexinden daha düşüktü. As-

leştirilmiş olması dolayısıyla 1949 fiyatlarına serbest teşekkül etmiş nazarıyla bakılamıyacağı da aşikârdır.

Muhtelif kömür sahalarında satış fiyatı ile maliyet fiyatı neticeleri arasında büyük farklar görülmektedir. Bu fark yalnız maliyet fiyatlarından değil aynı zamanda muhtelif kalitedeki kömür satış fiyatlarında da ileri gelmektedir. Burada bilhassa göze çarpan bir hususiyet varsa o da, pahalı kömürlerin en yüksek fiyatla satılması ve hattâ kâr bile etmiş olmasıdır.

İngiltere'nin en mühim sahalarındaki satış ve maliyet fiyatlarıyla neticeleri
L Ton başına şilin

	Satış fiyatı	Maliyet fiyatı	Kâr	Zarar
Mecmuu	47/9,6	45/4,9	2/4,7	—
Scotland	47/2,4	46/9,2	0/5,2	—
Northumberland	46/2,1	47/6,6	-	1/4,5
Durhara	49/3,6	51/6,4	—	2/2,8
Yorkshire	47/0,5	42/4,5	4/8,0	—
Lancashire, Cheshire	50/10,0	50/1,4	0/8,6	—
Nottinghamshire	44/1,4	36/0,3	8/1,4	-
Güney Wales	55/1,7	54/4,2	-	0/9,5

rimızın 3. cü on senelerinde, fiyatlar tekrar yükselmiştir. 1949 senesinin yüksek fiyatları -1. ci Cihan harbinden sonra olduğu gibi - büyük kömür kıtlığı ile izah edilebilir. İşletmelerin millî-

Bunlar meselâ Güney Wales (Ant-rasit, Yüksek kıymette gaz kömürü) veya Durham (iyi kok kömürü) gibi yüksek kalitede kömür ihtiva eden sahalarla aittir.

İNGİLTERE KÖMÜR MADENCİLİĞİNDE KARTEL TEŞEKKÜLÜ.

Gerek yevmiyelerin indirilmesi ve gerekse sübvansiyonlar yoluyla İngiltere madenciliğindeki müşkilât bertaraf edilemeyince, meseleyi bir de fiyat cephesinden halle kalkmak akla yakın gelmektedir. Bilhassa Almanya'nın batı kısmı kömür madenciliği bir çok yıllar boyunca devam eden müşkilâtтан, monopol yetkisini hiç kötüye kullanmadan kurtaran Ruhr kömür sendikası (kuruluş 1893) herkezin gözü önünde "numunei imtisal" olarak duruyordu. İngiltere madenciliği de tarihî boyunca

Büyük Britanya'da kömür fiyatı ve endexi

	1913 = 100	Ocakta satış fiyatı	Etıdex
1918	100		100
1920	337		307
1921	257		197
1922	169		159
1925	161		160
1928	126		140
1929	134		137
1933	128		101
1936	138		113
1939	164		121
	471		274

bir çok defalar kartel teşkiline teşebbüs etmiştir. Bu gibi hareketlerin tarihi 18. ci aşıra kadar geridir. 19. cu yüzyılda da ciddi teşebbüsler görülmüştür. 1893 de Lancashire'de 1894 te Durham ve Northumberland'da ve nihayet Scotland'da Five District'de fiyat konvansiyonları olmuştur. Fakat bunların ömürleri pek kısa sürmüştür. Hususî inşiyatın kendi kendine yardımına muvaffak olmamasının en büyük sebebi müteşebbis adedinin çok yüksek olmasıdır. İngiliz kömür madenciliğinde, 1924 te kartel teşkili için en önemli adım atılmadan evvel müteşebbislerin adedi 1400 den aşağı değildi. 1893 de Almanya'da Ruhr kömür sendikasını kuruların karşısında yalnız 160 müteşebbis vardı ve bunlardan 98 i sendikaya dahil kömür ocaklarının istihsal kapasitesi memleket istihsalinin % 90 nına tekabül ediyordu. İngiltere'de de küçük müteşebbisleri bir tarafa bırakarak ve umum istihsalin % 84 ünü tutan 1000 den fazla işçi kullanan ocaklar bir araya toplanırsa bile yine de 323 teşebbüs açıkta kalmış oluyor demektir. Fakat bilhassa İngiltere'de kartelleştirmeden bir muvaffakiyet hasıl olacaksa, bunun bütün maden ocaklarına teşmili lâzım gelmektedir. Kömür işletme sahaları - Güneyden ve ekonomik kıymeti önemli olmayan kuzey Scotland'dan sarfı nazar edilirse - yayılmışlardır ki, bunlardan hiç biri diğerinden 100 -150 km. den daha uzakta değildir. Birçok hallerde 50 - 80 km. de rakipler karşı karşıya durmaktadır. Binaenaleyh, pratik olarak üzerinde mücadele edilmeyen hiç bir saha yok demektir ve hiç bir kömür havzası için otonom bir piyasa politikası takip etmek imkân dahilinde görünmemektedir. Bu izahattan anlaşılacağına göre, İngiltere'de şümüllü bir kartel sistemi kurmak plânı Ruhr madenciliğinden çok daha fazla müşkilâta maruz kalmaktadır. Değil yalnız daha çok mü-

teşebbisleri bir araya toplamak; aynı zamanda ocaklar arasındaki büyük mesafelerin doğurduğu ve dar sahalı havzalarda baş göstermeyen bir çok problemleri de hâl etmek icap etmekte idi. Bundan dolayıdır ki, birbirleriyle teması gevşek olacağı gibi küçük müteşebbisler için de zarurî seyahatların uzunluğu da ayrıca büyük bir yük teşkil etmekteydi. Birleşmeye diğer bir mani de İngiliz müteşebbislerinin individualist davranmalarıdır. Çünkü İngiltere madenciliğinde şahsi moment büyük teşebbüslerde de çok kuvvetli idi. Birçok hallerde işletmeler ailenin malı olup, bu-aun için icap eden sermaye de akraba veyahut dostlar yardımıyla temin edilmiş bulunmakta idi. Sermaye pazarları ile olan kontakt çok zayıf idi; bunda kısmen bu para" piyasası esas teşkilâtının da dahli vardır. İngiltere deposits bankaları uzun vadeli endüstriyel işlerle uğraşmazlar. Borsada ise baz - endüstri kıymetli için nispeten az alâka gösteriliyordu. Britanya endüstrisi aslında kendi kendisini finanse etmek suretiyle büyümüştür. Bundan başka İngiltere'de maden müteşebbisleri arasında menfaat tezatları da çok büyüktür. Dünyanın hiç bir yerinde, İngiltere'de olduğu kadar, büyük yaş farkları gösteren işletmeler, eski ile yeni yan yana bulunmamaktadır. Maden işletmelerindeki maliyet fiyatlarıyla işletme neticeleri (kâr veya zarar) arasındaki büyük farka, bu ocakların ilk zamanlarda tabiate uyularak pek dağınık surette açılmış olmaları da kısmen tesir etmektedir. Bir çok iktisaden zayıf işletmeler yanında, hiç bir ekonomik üzüntüsü olmayan tesisler bulunmaktadır. Nihayet, dahili istihlâki besleyen kömür sahaları, yalnız ihracata tahsis edilen havzalar arasındaki menfaat ayrılıkları da büyük bir rol oynamaktadır. Bu müşkilât, bütün İngiltere kömür madenciliğini kendi rızalarıyla içine alacak bir kartelin kuruluşuna mani olmaktadır.

Mamafih 1928 den beri kendi rızalarile bir kaç birleşme vukubulmuştur. Nispeten disiplinli organize edilmiş olan "Central Collieries Association" bunlar arasında zikredilebilir. Bu teşekkül, Midlands - havzasını ve bilhassa güney Yorkshire, Nottinghamshire ve Derbyshire gibi daha yeni kömür sahalarile, Batı Yorkshire, Lancashire ve Cheshire gibi eski işletmeleri içine almaktadır. Kartel, bu sahanın % 90 istihsalini idare etmektedir. Her hangi bir aşırı istihsalin önüne geçmek için, kartel istihsal miktarını tespit etmiştir. Bunu herhangi bir fiyat tanzimi kararı takip etmemiştir. Nispeten denizden uzak sahaların kömür ihtiyacını temin eden Midlan - kartel memleket içi sürüm durgunluğunu gidermek için ihracatı, kartele dahil ocaların istihsalâtından ton başına aldığı paralarla subvansiyone etmiş ve bu damping yardımıle ihracatı elinde tutan yakın kömür sahalarına suni bir rakip yaratmıştır. İkinci fakat daha gevşek bir kartelde Scotland'ta teşekkül etmiştir. Bu kartel de istihsalile tahdide doğru gitmiş ve kendi rızalarıyle ocaklarını kapayan maden sahiplerine verilecek tazminatı tahtı emniyete almak için bir tazminat sandığı meydana getirmiştir. Fakat kartelin diğer azaları küçük işletmeler, bu suretle haksız olarak tercih edilmiş olmasından dolayı itiraz etmişlerdir. Diğer bir gevşek kartel de, antrasit ocakları hariç tutularak güney Wales'de teşekkül etmiştir. Burada ihracatı kolaylaştırmak için, dahili sürüme bir yük tahmil etmeğe hacet yoktu. Çünkü bu kömür sahası umumiyetle kömürlerini harice ihraç etmekte idi. Bundan dolayıdır ki, burada Dünya pazarlarıyle olan münasebeti hiç nazara almaksızın asgari fiyat tespit etmiştir. Bütün bu karteller, maksat ve gayelerinden tamamiyle uzaklaşmışlardır.

Bu karteller daha ziyade satış fiyatlarını yükseltmeğe bakıyorlardı; fa-

kat ingiltere için hayati ehemmiyeti olan konsantrasyonu temin edemiyorlardı; hattâ, Midland - Kartell'in gayri iktisadî ihracat zorlamaları gibi hareketlerle, bu karteller, pazarlarda da arızalar meydana getiriyorlardı.

1929 da Labour hükümetinin teşekkülü İngiltere'nin kartel tarihinde hayati bir dönüm noktası olmuştur. Hükümet parlâmentoya sunduğu bir kanun tasarısında, is saatlerinin kısaltılmasında ve kömür mülkiyeti hakkının arazi sahiplerinden devlete intikal ettirilmesinden başka, cebri kartelleşmeyi de teklif etmişti. Fakat kömür ocaklarının devletleştirilmesi yoluna henüz gidilmemişti; fakat hiç şüphesiz o zamanki Labour - hükümeti, kartelleştirmeyi devletleştirmenin ilk kademesi olarak görüyordu. Kanununun 1930 da kabulünden sonra, karteller her ne kadar serbestçe kendiliğinden teşekkül etmiş bulunuyorlarsa da, devletin hiç bir tesir icra edemeyeceği serbest birer organizasyon olarak tanınmışlardı. Bu kanuna göre, her kömür sahası için bir teşekkül meydana getirilecekti. Midlands kömür sahası müşterek bir kontrol teşkil etmiş bulunduğundan, bunun gibi 17 teşekkül kurulacaktı; ve bu sahaların ehemmiyetindeki farklar gibi bu karteller de değişik önemde idiler. Bu mahalli karteller, merkezi bir teşekkül içine alınmışlardı fakat herbiri kendi piyasa politikasında serbestti. Merkezi organizasyon yalnız herbir saha için gereken istihsal miktarını (quote) tespit ediyordu. Bu "quote" çerçevesi içinde her bir kartel kendi azalarının istihsalini tahdit ve tespit ediyordu. Bu tahdit çerçevesini aşanlara verilen ceza çok ağırdı. Bundan başka karteller, asgari satış fiyatını da tespit ediyorlardı. Dahili fiyatlar ocakta teslim, harici fiyatlar da fob esası üzerindendi. Mamafih, birçok defalar böyle hareket edilmediği oluyordu.

Meselâ ocaklar kömürlerini, formel olarak müstakil ve kartel nizamına tabi olmayan, fakat diğer taraftan bu ocaklarla iktisaden yakından bağlı, kömür icaret şirketlerine en asgari fiyattan satabiliyorlardı. Bu şirketler kömürlerini ucuz olarak sürüyorlardı. Kömür cinsleri üzerindeki maddelerde, kartel şartlarına uymayan bazı spekülasyonlara imkân veriyordu. Bunun üzerine hükümet, gayet şiddetli kararlar alacağını bildirince, müteşebbisler, kendi organizasyonlarının idaresini bizzat üzerlerine alacağı kararını almışlar, bu suretle 1936 da tatbik meykiine konulan bir "reorganisation"a varılmıştır. Buna göre aşağıdaki şekillerde karteller meydana gelmiştir :

1 — Merkezi satış : Ocaklar kömürlerini tespit edilen fiyatta, ya kartele veyahut diğer bir organizasyona teslim ediyorlardı. Bunlar kömürleri müstakilen sattıktan sonra, kâr ve zararı, ocakların hesabına geçiriyorlardı. Merkezi satışın bu şekli, bazı münasebetlerle Rhein - Westtaiya kömür sendikasına benziyordu. Bunlar : Lancashire, Scopshire, South-Staffordshire ve Forest of Dean'de teşekkül etmiştir.

2 — Merkezi satış kontrolü ; Ocaklar kömürlerini doğrudan doğruya kendi müşterilerine satıyorlardı. Kartel yalnız şartları tespit ve kontrol ediyordu. Bu şekil Scotland, Güney Wales, Northumberland ve Durham'da teşekkül etmiştir.

3 — Grup halinde satış : Ocaklar gruplar halinde toplanmıştı. Her grubun piyasadaki hareketi kartel tarafından bir mümessil tarafından kontrol ediliyordu.

Müteşebbisler, kartellere her şeyden evvel kendî işletmelerinin rantabilesini temin edecek bir alet nazarile bakıyorlardı ve yalnız fiyatların yüksek olmasına dikkat ediliyordu. İşletmecilik bakımından herhangi bir konsantrasyon pek az sağlanabilmiştir. "Quote" sistemi iki tarafı keskin bir kılıç olmuştur. Bu sistem, rantabl çalışabilecek modern ve yeni işletmelerin kurulmasına ve mevcutların ekonomik ve

teknik mülâhazalarla genişletilmesine mani olduktan başka, gayri iktisadî hadler civarında çalışan ocak müstahsillerini ayakta tutmak pahasına İngiltere kömür madenciliğinin inkişafına köstek olmuştur. Bu sistem, hattâ kısmen maliyet fiyatını yükseltmiştir. Bu "Quote" usulünden en çok modern, iyi teçhiz edilmiş, fakat optimal bir netice elde edebilmek için, işletme kapasitesinden tamamıyla istifade edilmesi lâzım gelen maden ocakları mutazarrır olmuşlardır. Mamafih, karteller hiç olmazsa iç pazar fiyatlarının istikrarına muvaffak olmuşlardır, Binnetice, ocakların gelir durumu düzelmiştir. Diyebilirizki, 1935 sonundan beri, büyük iktisadî kriz atlatıldıktan sonra, İngiliz madenciliğinde vasatî olarak zararlı çalışan ocak kalmamıştır. Bununla beraber bunun sebebinin yalnız kartel politikasında aramamalıdır.

DEVLETLEŞTİRME.

2. ci Cihan Harbi göstermiştir ki, Britanya madenciliğinin strüktürel zâfı, kartel teşkilâtı ile hiç bir surette giderilememiştir. İşçi kıtlığı, nakliyat zorlukları ve saire 1938 senesinin 227 milyon tonluk istihsalini, 1944 te 184,1 milyon tona kadar düşürmüştür. Export tamamıyla durmuştu, kontinental Avrupa geniş mikyasta Almanya'nın tesiri altına girmiş ve İngiltere deniz aşırı kömür ihracatının büyük bir kısmını ise, USA üzerine almıştı. Dahili ihticaya kifayet etmeyecek kadar azalmış olan istihsali arttırmak için İngiltere'de hükümet ocaklar üzerindeki tazyikini arttırmak mecburiyetinde kalmıştı. Zaman zaman devletleştirmeden bile bahsedilmeye başlanmıştı. İstihsalin yalnız en prodüktif ocaklarda teksif edilmesinin faydalı olacağına, harp esnasında, bir kısım işçilerin gayri iktisadî çalışan ocaklardan daha müsait civar madenlere nakli suretiyle randımanın % 6,5 artması tecrübesi bir mi-

sal olarak gösteriliyordu. Devlet müdahalesinin İngiltere madencilikinde ne dereceye kadar ileri gittiğini 1947 de vakî devletleştirme teşebbüsünün söze değer bir zorlukla karşılanmamasından anlaşılır. Bu kararlar, çözülmesi zarurî problemlerin ve bilhassa işletme konsantrasyonunun en geniş ölçüde ele alınması mümkün olmuştur. Devletleştirilen maden ocaklarının adedi 1400 dür. Bunlardan 400 kadar küçük işletme her ne kadar Coal Board'un mülkiyeti altına giriyorsa da, eski sahipleri tarafından işletilmesinin devamına müsaade edilmiştir. Bundan başka 30 briket fabrikası ki, bunun 10 tanesi kanuna göre devletleştirilmeyip doğrudan doğruya satın alınmıştır ve memleket istihsalinin % 40 mı temin eden 55 kok ocağı millileştirilmiştir. Devletleştirilen maden ocaklarının sahiplerine tazminat verilmiştir. Maden ocakları ve müşterîlâtının kıymetleri yakıt maddeleri nezareti ile maden ocakları sahiplerinin mümessillerinden müteşekkil bir heyet tarafından 164,7 milyon £ olarak tespit edilmiştir. 1947 mayısında madenlerde çalışma günleri haftada 5 güne inhisar ettirilmiştir. Bu tedbir ve yevmiyelerde bazı zamlar 24 milyon £ gibi bir yük teşkil etmiş olduğundan, bu durum 1947 kömür fiyatlarında ton başına 2/6 şilin ve 1948 de ise 2/9 şilin kadar bir maliyet yüksekliği yaratmıştır. Devletleştirmenin ilk senesinde (1947) maden işletmeleri hesaplarını ton başına 1 şilin zararla kapamışlardır. Bu durum 1950 ye kadar ton başına 2/4,7 şilin gibi bir kâra tahavvül etmiştir. Netice iyi idi ve bu zaman zarfında tam bir devletleştirme yapılmış olduğuna da hiç şüphe yoktur; zira 1946 da maden ocaklarının adedi 1564 iken, bu miktar 1949 da 1476 ya inmiş ve işçi adedi ise 697.000 den 720.000 e çıkmıştır. Bu müddet zarfında işçi basma senevi randıman ise, 260 tondan 282 tona (L. ton)

yükselmiştir ki, 1938 senesinde haftada 6 günlük mesaiye mukabil senelik işçi randımanının 290 L. ton olduğu göz önünde tutulursa aradaki farkın ehemmiyeti tebarüz eder.

Umumiyetle son senelerde adam ve vardiya başına randıman harp evveline nispetle % 7 - 8 bir artış kaydetmiştir.

Coal Board'un 1950 ekiminden 1965 senesine kadar tanzim ettiği köpür plânında (Plan of Coal), İngiltere madencilik için 635 milyon £ gibi bir meblâğ yatırımın nazarı itibare alınmıştır. Bunun 520 milyon L. bizzat ocaklar için tahsis edilmiştir. Bu plâna göre, işçi adedinin 80.000 miktarında azalmasına mukabil istihsal % 20 artacaktır. Fakat bu azaltılması düşünülen işçi adedi, normal olarak ayrılıp giden işçilerden daha az olduğu için, devletleştirmeye rağmen, maden işletmelerine kâfi işçi temin etmek için müşkilâta maruz kalınacaktır. İstihsal bilhassa Scotland, Doğu Durham, Doğu Midlands, Kuzey Staffordshire, Güney Wales ve küçük Kent sahasında yükseltilecektir. Bunlar kısmen iktisadî çalışan yeni sahalar ve kısmen de gayri müsait şartlarla çalışan fakat kok ve antrasit kömürleri gibi kıymetli kömür sahalarında açılan eski ocaklardır.

Dünya pazarlarında Britanya kömür iktisadiyatının gelecekteki şansını hakkında herhangi bir mütalâa yürütmek biraz güççedir. Kömür plânı da bu meselede çok çekingen görünmektedir.

İngiltere kömür madencilikinin son yıllar boyunca maruz kaldığı mania ve zorluklar yenildiği takdirde, hiç şüphesiz inkişaf için iyi bir şans vardır. Çünkü İngiltere eskiden olduğu gibi bugünde, kömür yataklarının gerek tabii teşekkülü ve gerekse müsait nakliyat durumundan dolayı hiç bir memleketin mazhar olamadığı bir imtiyaza sahiptir.